

The Role of Social Interaction in Revitalizing the Historical Context of Pamemar

Amir Masoud Dabagh¹, Maede Eftekhari², Mehranush Mofidi³

Received: 2023-09-27, Accepted: 2024-04-03

DOI: 10.22034/RAU.2024.2012484.1067

Abstract

People in a society become sophisticated when they face unfamiliar and unknown social and public challenges and spend part of their daily lives in the public arena. This issue raises the level of solidarity of people and makes the place a familiar one. The spaces we face daily, engage us socially, culturally, and communicatively. And by creating a high environment, they build a sense of peace and improve the spirit of society. (Cattell et al. 2008.) Since the urban space is incomplete and undefinable regardless of its social processes, many thinkers consider the importance of social space more than physical space. Social space is a social product, and every society produces its own space. The centrality of daily social attitudes and actions in space is considered concerning the importance of spatial aspects of the social organization of space. Therefore, the space is at the center of the continuity of historical and social processes and includes the confrontation over meanings and values. Continuous relationships between elements through shape, color, texture, and continuity patterns form the perception of organizational elements in the space and prevent any change and interruption in the space. The existence of sociable public spaces is an important supplement for people's socialization. The sociability of public spaces promotes the spirit of solidarity and individual growth of the city's people, regardless of race, age, socio-economic status, and gender. (Najari and Mehdinejad, 2019) Since urban space is incomplete and incorrect, regardless of its social processes, many thinkers consider the importance of social space more than physical space. Social space is a social product and each society and its production method produces its own space. Therefore, engaging in environmental links with the undeniable part of daily social and individual biological experiences and strong visual communication and spatial visualization causes that even with relocation, one's thinking develops. Living cities all have systems

1. Assistant Professor, Department of Islamic Architecture, Faculty of Architecture and Urbanism, Soore University, Tehran, Iran. Email: dabagh@soore.ac.ir

2. M.A. in Architecture Engineering, Faculty of Architecture and Urbanism, Soore University, Tehran, Iran (Corresponding Author). Email: eftekhari1234@yahoo.com

3. PhD of urban planning, Department of Urban Engineering, Faculty of Architecture and Urbanism, Soore University, Tehran, Iran. Email: Mehranosh.mofidi@soore.ac.ir

with active and identifiable public spaces for the city, where people can meet, move, and communicate with each other. Physical space, to respond to social needs with the necessary opportunities to acquire social business, and public space in cities, can respond to these needs. But in contemporary societies, the downward trend of audience presence in public spaces and the weakening of the social sense, causes the experts of architecture and urban planning, in connection with the issues of social quality of the place, the amount of audience attraction, and the promotion of social belonging in the public space, researchers. Knowing the factors from the point of view of thinkers to understand the concept of concepts and its effect on the urban body and to investigate how to promote social needs and environmental connection in the Pamenar neighborhood is the main goal of this research. To answer this; The study investigates the interconnectedness of social interaction and the urban body and its environmental connections with a qualitative method of case study and analytical perspective, and by inferring the relevant findings and opinions of social science experts in the urban field to provide a reliable definition of the interaction between the body of the city and social interaction, and finally to explain the criteria for promoting interaction. Social presence is studied in the local plaza as one of the most effective public spaces in cities. The neighborhood studied in this article, Pamenar, is located in the heart of the historical context of Tehran. It is also a residential neighborhood whose residents can play an active role in maintaining and promoting its identity. The research findings indicate that the two primary indicators in the development of social interaction are the physical body and the creation of a social event (activity). The revitalization of this context depends on the development of social interactions. Therefore, the present article considered the two main factors of attention to the urban physical body and the reproduction of social events as endogenous factors in shaping urban revitalization. It examines the origin of the Pamenar revitalization within its context, exploring the historical background as a source of inspiration for generating fresh ideas. According to the particular location and the subject of the research, and based on the research and field investigations and multiple visits to the target site, designing a plaza with a revitalization approach is one of the best options in this place. Furthermore, the architectural significance of plaza design entails the creation of public and urban spaces comprising various elements like amphitheatres, cafes, galleries, bookstores, small vendors, and other necessary public areas. These communal spaces will be meticulously designed, evaluated, and scrutinized.

Keywords: Urban space, Social interaction, Historical context, Resuscitation, Plaza

نقش تعاملات اجتماعی در باززنده‌سازی بافت تاریخی پامنار^۱

امیرمسعود دباغ^۲، مانده افتخاری^۳، مهرانوش مفیدی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲-۰۷-۰۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳-۰۱-۱۵

DOI: 10.22034/RAU.2024.2012484.1067

چکیده

بافت‌های شهری تاریخی، معرف بخشی از فرهنگ و هویت هر شهر است. روند کند نوشدگی در این گونه بافت‌ها هم‌زمان با فرسودگی بافتار شهری، صورت گرفته البته شهرهای زنده میل به فعالیت را در فضاهای عمومی خود داشته و از طریق ارتباطات اجتماعی فضای زیست جمعی خود را تعریف می‌کنند. از این رو پرسش آن است که چگونه کالبد و فضای عمومی شهری نسبت به سایر عوامل اجتماعی بر روی اجتماع‌پذیری و مشارکت مردمی مؤثر است؟ شناخت عوامل مورد نیاز از دیدگاه اندیشمندان برای درک مفهوم تعاملات اجتماعی و تأثیر آن بر کالبد شهری و بررسی چگونگی ارتقاء تعاملات اجتماعی و پیوند محیطی در محله پامنار هدف اصلی این تحقیق است. نوشتار حاضر در پی آن است که منشأ باززنده‌سازی پامنار را به‌طور درون‌زا، از دل خود بافت جست‌وجو کند و به بافت تاریخی چون چشمه‌ای جوشان بنگرد. این پژوهش دو عامل اصلی توجه به کالبد شهری و بازتولید رویدادهای اجتماعی را عوامل مهم و درون‌زا در شکل‌دهی باززنده‌سازی شهری دانسته که البته ایجاد فضای شهری در بردارنده تعاملات اجتماعی نقش به‌سزایی در باززنده‌سازی بافت شهری خواهد داشت. در واقع باززنده‌سازی بافت شهری، منوط به ارتقای سطح تعاملات اجتماعی است. لذا حضور مردم و فعالیت اجتماعی، بیشتر از عامل کالبدی در احیای بافتار شهری مؤثر است. البته وجود کالبد مناسب در ابتدای امر به مثابه یک قالب مطلوب، زمینه مناسب‌تری را برای تجمع‌پذیری ایجاد می‌نماید.

کلیدواژه‌ها: فضای شهری، تعاملات اجتماعی، بافتار شهری تاریخی، باززنده‌سازی شهری.

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه نگارنده دوم با عنوان «بررسی تأثیر عوامل کالبدی شهر بر ارتقاء تعامل اجتماعی و طراحی پلازای شهری در بافت تاریخی پامنار با رویکرد باززنده‌سازی» با راهنمایی نگارنده اول و با مشاوره نگارنده سوم است.

۲. استادیار، گروه معماری اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه سوره، تهران، ایران.
Email: dabagh@soore.ac.ir

۳. کارشناسی ارشد معماری، گروه مهندسی معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه سوره، تهران، ایران.
Email: eftekhari1234@yahoo.com (نویسنده مسئول).

۴. دکتری شهرسازی، گروه مهندسی شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه سوره، تهران، ایران.
Email: Mehranosh.mofidi@soore.ac.ir

مقدمه

با گسترش بافت‌های جدید شهری، رفته‌رفته بافت‌های قدیمی و سنتی به دلیل ناتوانی در پاسخگویی به نیازهای جدید مردم؛ بی‌ارزش جلوه نموده و دست‌خوش تخریب و فرسودگی و فراموشی می‌گردند. متأسفانه عدم توجه و حفاظت و نظارت بر آن موجب فرسودگی پیاپی و تحمیل کارکردهای نامناسب و کم‌ارزش شدن ملک و چندپاره شدن باغات و ساختمان‌های ارزشمند و متعاقب آن تشدید مهاجرت‌های اجباری و بی‌رویه چندین قومیتی به‌خصوص قشر ضعیف حتی از کشورهای دیگر به آن و موجب اختلال در نظم و ایجاد انواع بزهکاری‌ها و ناامنی خواهند شد عملاً بستر مخدوش و مخربی شکل می‌گیرد که در آن انواع آلودگی‌های بصری و بهداشتی و بزهکاری در آن رخ می‌دهد و موجب دوری‌گزینی مردم محلی نسبت به آن می‌گردد. با اینکه این بناها ثبت ملی شده‌اند و میراث رسمی محسوب می‌شوند اما به دلیل این نقصان‌ها شهروندان بومی نسبت به این بافت بی‌علاقه شده و عملاً میراث مردمی بودن این بافت کمرنگ شده است. لذا در این نوشتار با هدف شناخت سیستم به‌هم‌پیوسته تعامل اجتماعی و کالبد شهری و پیوندهای محیطی آن؛ ابتدا با دیدگاهی کیفیت‌شناسانه و تحلیلی و با استنتاج از یافته‌ها و آرای مهم صاحب‌نظران علوم اجتماعی در حوزه شهری در جهت تعریفی متقن از تأثیر متقابل کالبد شهر و تعامل اجتماعی پرداخته و در نهایت با توجه به رویکرد باززنده‌سازی به تبیین معیارهای ارتقاء تعامل اجتماعی و حضورپذیری در پلازای محلی به عنوان یکی از مؤثرترین فضاهای عمومی شهرها، پرداخته شده است. محله موردبررسی در این نوشتار، پامنار، از آن جهت که در قلب تاریخی تهران قرار دارد؛ و از طرفی محله‌ای مسکونی است که ساکنان آن می‌توانند در نگهداری و ارتقای هویت آن نقش مؤثری داشته باشند؛ دارای اهمیت بسزایی است. این محله به عنوان یکی از زیرمحلات عودلاجان و نیز یکی از محلات پنج‌گانه تهران صفوی، از اهمیت بسیاری برخوردار است؛ از طرفی به علت وجود بازار و متعلقات آن به شدت، در حال فروپاشی هویتی است. از این رو نوشتار حاضر در پی آن است؛ که منشأ باززنده‌سازی در پامنار را در خود بافت جست‌وجو کند که می‌تواند ایده‌های نو را در خود بیافریند.

و توصیف می‌شود و بر اساس گردآوری اطلاعات موجود بافت پامنار در زمینه‌های شناخت کلی و تلویحی کالبد شهری این بافت و همچنین تمایلات اجتماعی مردم نسبت به ارائه طرح ساماندهی؛ اقدام می‌شود. ابزار گردآوری اطلاعات به وسیله بررسی میدانی و همچنین اسناد و نقشه‌ها و مدارک موجود از بافت و کتاب‌ها به صورت مطالعات کتابخانه‌ای انجام می‌گیرد. در این تحقیق قصد بر این است که ویژگی‌های محله را از جوانب مختلف اجتماعی کالبدی در سطح اصلی و عوامل اقتصادی و فرهنگی در سطح ثانوی و شرایط محیطی تأثیرگذار که «مورد» (پامنار) را آشکارتر می‌سازد، به بررسی بپردازد. در فرایند تحقیق مورد پژوهی باید به تدوین یادداشت‌های میدانی و گزارش‌های به‌دست‌آمده از تحقیقات گذشته و تعبیر و تفسیر آنها پرداخت؛ بدین جهت نگارنده این تکنیک را مناسب دانست تا با بهره‌گیری از شرح‌نویسی کیفی از سایت مورد نظر و ثبت تصاویر و نقشه‌ها بر غنای تحقیق بیافزاید. لازم بذکر است مطالعات کتابخانه‌ای مورد نیاز در حوزه علوم اجتماعی مرتبط با شهرها نیز مورد توجه ویژه قرار گرفت و بخش عمده‌ای از این نوشتار در باب بررسی و تحلیل کیفی یافته‌ها در این حوزه انجام شد. ضمناً علاوه بر منابع مطالعاتی کتابخانه‌ای؛ اسناد و تصاویر و نقشه‌ها یاری‌رسان مداوم و ثابت این پژوهش خواهد بود. روش مورد استفاده در این تحقیق با استناد بر مشاهدات میدانی، برداشت تصاویر و کروکی‌ها و همچنین بررسی اجمالی رفتارهای انسانی در مقیاس محلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است. به این ترتیب تکنیک مورد پژوهی و با ابزاری مانند تحقیقات میدانی و اسنادی می‌تواند نیازها و انگیزه‌های کاربران از سایت را بررسی کند. در این تحقیق بررسی شد که چه عواملی موجب عدم حضورپذیری افراد در سایت شده است، و عوامل بازدارنده‌ای که موجب فرسودگی بافت مورد نظر شده است چیست. روی هم‌رفته این پژوهش سعی بر آن دارد که ارتباط بین فعالیت و کالبد را در جهت نیل به زنده‌سازی بافت پامنار بررسی کند. از این رو نگارنده در مقاطع مختلف زمانی و به‌طور تصادفی در محل حضور یافته و عوامل ایجاد یا عدم ایجاد تعامل و فرسودگی سایت مورد نظر را پیگیری و ردیابی نمود.

مبانی نظری

باززنده‌سازی شهری

بازآفرینی به عنوان یک کلمه عام در ادبیات شهرسازی مفاهیمی

روش تحقیق

روش این تحقیق کیفی و با تکیه بر تکنیک مورد پژوهی تحلیل

می‌توان گفت بازسازی ساختمان‌های تاریخی و کاربری بخشیدن جدید به آنها، مزایای به شرح دارد:

— **مزایای اقتصادی:** مکان‌های باززنده‌سازی شده خیلی سریع‌تر از فضا و مکان‌های جدید ساخته می‌شوند مگر اینکه پروسه بازسازی ساختار پیچیده و زمان‌بر داشته باشد. دوره‌های توسعه کوتاه‌تر هزینه‌های مالی را کاهش می‌دهد.

— **مزایای محیط زیستی:** مزایای محیط زیستی از طریق بازیافت مواد، استفاده مجدد عناصر ساختاری و کاهش تولید مواد دورریختنی، افزایش می‌یابد. ساختمان‌های تاریخی با استفاده از طیف وسیعی از مواد با کیفیت که نسبت به مواد مشابه امروزی عمر مفید بیشتری دارند، ساخته شده‌اند. علاوه بر این، بسیاری از ساختمان‌های قدیمی از مصالح و ساختارهایی تشکیل شده‌اند که به عنوان پوشش خارجی می‌تواند مصرف انرژی گرمایشی و سرمایشی را کاهش داد.

— **مزایای اجتماعی:** ساختمان‌های تاریخی مزایای اجتماعی مانند ارزش‌های فرهنگی ذاتی که دارند فراهم می‌کنند. آنها می‌توانند مناظر جذاب خیابانی باشند، ویژگی جدید به فضا اضافه کنند و یا با استفاده از مصالح عظیم و برجسته یا نفیس، وضعیت و تصویر ذهنی خاصی را به مخاطب القا کنند. ساختمان‌های تاریخی اغلب از موقعیت مکانی خوب و تأثیرگذاری در مراکز شهرها برخوردارند (Tanac. Zeren Mine, 2013: 14).

بهبودی محیط زیست و منظر و حفظ آثار تاریخی

حامیان حفاظت بناهای تاریخی همواره گفته‌اند که ماهیت میراث ما روی بناها و ساختمان‌ها نمایش داده شده است. اکنون ما باید تلاش کنیم خود منظر را به همین سطح از شناخت و پذیرش برسانیم. در دهه ۷۰ میلادی، معماران منظر دریافتند که حفاظت تاریخی ابعاد جدید و هیجان‌انگیزی برای حرفه آنها فراهم می‌کند. از این رو، سرویس حفظ و مرمت میراث ملی (HCRS) در آمریکا، تلاشی بود برای افزایش توجه محیط زیستی به حفاظت تاریخی و فرهنگی که بستری برای گسترش این فعالیت‌ها فراهم کرد. و متعاقباً در سال ۱۹۷۷ پیشنهادهایی شامل سه دسته جدید مرتبط با مکان از منابع فرهنگی ملموس بود که هرکدام مشمول پیوندهای محیطی منظر هستند. این سه دسته عبارت‌اند از: ۱. شبکه: سیستمی از واحدهای فیزیکی مرتبط که به‌طور عمده در میان منطقه جغرافیایی گسترده شده‌اند و دارای هویت یا هدف فرهنگی

چون مرمت، بهسازی، نوسازی، بازسازی، توانمندسازی و بهبود وضع شهری را شامل می‌شود که به عنوان یکی از مهم‌ترین موضوعات حفاظت شهری مطرح است. نتایج پژوهش‌های مختلف خاطرنشان می‌کند که امروزه باززنده‌سازی ضامن شرایط کیفی زندگی شهری و پایداری است بدین معنی که با بررسی دقیق اوضاع اقتصادی و اجتماعی و کالبدی یک بافت راه‌حل مفیدی را در راستای حفاظت شهری ارائه خواهد داد.

باززنده‌سازی در لغت به معنی تمدیدسازی و نوزایی و به‌روزرسانی است. اما از لحاظ معنوی و مفهومی می‌توان گفت خلق فضای شهری جدید با تکیه بر ویژگی‌های موجود فضای شهری (کالبد و فعالیت) است (فلامکی، ۱۳۹۷). باززنده‌سازی یعنی معاصر سازی کاربری‌ها و فعالیت‌ها و رفع نیازمندی‌های روز مردم بافت با نگاه به گذشته و آینده. در واقع ایجاد بستری مناسب برای بازگردانی یک کالبد فرسوده کهن برای ازسرگیری فعالیت و در نتیجه زنده شدن بافت، غایت آن محسوب می‌گردد. در تعریف روش بازسازی معماری شهری نیز آمده است که این روش بیشتر بر بازگردانی فعالیت به فضا و باززنده‌سازی فضای شهری اذعان دارد و بیشتر با خواست‌ها و اهداف فرهنگی، تاریخی و سیاسی انجام می‌گیرد. این روش ابتدا پس از جنگ جهانی دوم به دنبال مخروبه‌های متروک ناشی از جنگ به منظور بازگردانی وفاق ملی در مناطق شهری درگیر جنگ، انجام پذیرفت و دارای دو درجه مهم است:

درجه اول بازسازی عینی و کاملاً منطبق با گذشته (موبه‌مو): عیناً مطابق وضعیت گذشته [نقش خاطره جمعی مردم بومی زنده در اینجا اهمیت می‌یابد]

درجه دوم بازسازی در قطع ارتباط با گذشته: عرضه چهره و تصویر جدید از شهر و ایجاد فعالیت‌های جدید در بافت و اهمیت محتوا و فعالیت نسبت به شکل و کالبد (حیثی و مقصودی، ۱۳۸۹). (جدول ۱)

جدول ۱: انواع فرسودگی‌های فضاهای شهری (منبع حیثی و مقصودی ۱۳۸۹)

نوع فرسودگی	نوع مرمت	نوع اقدام	نوع استفاده از زمین و بنا
فعالیت (عملکرد)	بهبودی	ایجاد	تعمیر و تدقیق کاربری تأکید بر شکل بنا
کالبدی (شکل)	نوسازی	اجپاء	تأکید بر کاربری - تعمیر در شکل بنا
فعالیت + کالبد	بازسازی	تخریب و ساخت مجدد	تنظیم کاربری، تعریف شکل بنا

که ساختارهای اجتماعی و فضایی (کالبدی) تا حدودی به هم مربوط اند و کاملاً مستحیل در یکدیگر نیستند زیرا هر یک از طریق یک متغیر واسطه (عامل انسانی) بر دیگری تأثیر می‌گذارد و شامل سه حالت مهم است: ۱. در ساختار لایتغیر عقاید که فرهنگ باشد؛ ۲. در روابط مستمر بین افراد که نهاد اجتماعی باشد؛ ۳. در رابطه بین مردم و محل (مکان) (لینچ، ۱۳۹۳).

فضای شهری تعامل میان فضای کالبدی و غیر کالبدی است. زیرا هم بر عوامل ملموس و هم بر وقایع دلالت دارد. در نتیجه فضای شهری هم کالبدی (فنی) است و هم غیر کالبدی (اجتماعی-فرهنگی)؛ هم دربرگیرنده فرم (هنری-زیبایی‌شناختی) است و هم عملکرد (علمی)، هم دارای فضای عمومی است (اجتماعی) و هم فضای خصوصی (انسانی)؛ هم فضای مثبت (فنی/هنری/اجتماعی) هم فضای منفی (زاید/بی‌فایده) هم دارای فضای نرم (محیط زیستی) و هم سخت (فنی و هنری) فضای شهری فضایی است که می‌توان آن را هم در قالب فرایند (مولد) دید و هم در قالب محصول (مولود). (مقصودی، ۱۳۹۳) به این ترتیب شکل خوب فضای شهری باید ۱. سرزنده باشد (پایدار، ایمن، هماهنگ)؛ ۲. معنی‌دار باشد (قابل تشخیص، سازمان‌یافته، سازگار، شفاف، خوانا، قابل درک و با اهمیت)؛ ۳. متناسب باشد (انطباق نزدیک شکل و رفتاری که با ثبات، قابل دست‌کاری و برگشت‌پذیر باشد) ۴. قابل دسترس باشد (متنوع، عادلانه، قابل اداره کردن در سطح محلی)؛ ۵. به‌خوبی نظارت شده باشد (سازگار، مطمئن، جوابگو و به‌طور متناوب نرم و آزاد باشد) ۶. همه این‌ها باید با عدالت و کارایی درونی حاصل شود. باید مکانی پیوسته، مرتبط و آزاد بوده و زمینه‌ساز توسعه باشد. (لینچ، ۱۳۹۳)

حیات مدنی بر مبنای عمومیت عرصه شهری قرار دارد و اصل بنیادین تبیین مفهوم جامعه مدنی وجود عرصه‌های عمومی بین فرد و حکومت است. اساساً وجود فضای عمومی محل اتصال و تقابل و کنش‌های متقابل جمعی و تعامل و برخورد نظرات و اندیشه‌ها و یا اجماع آنها و ماحصل خرد جمعی را در اختیار انسان‌ها قرار می‌دهد. لذا وجود فضاها و عرصه عمومی شهر و تبلور کالبدی و کاربردی آن، شکل شهر را نمایان ساخته و تعامل را به وجود می‌آورد ترکیب فضای خصوصی به عنوان زمینه و فضای عمومی تشکیل محله‌ها و بافت‌ها و شهر پویا

مشترک هستند؛ ۲. مناظر فرهنگی: یک فضای باز، طبیعی یا مصنوع که اساساً به دلیل پیوند محیطی یا ارتباط تاریخی با اماکن فرهنگی ملموس یا غیر ملموس اهمیت دارد و به تعریف و تفسیر این منابع می‌پردازد؛ ۳. محله: محیطی که مردم در آن زندگی یا کار می‌کنند که از منظر جغرافیایی قابل تعریف و پردازش است: تمرکز قابل توجهی از منابع فرهنگی ملموس مانند ساختمان‌ها و سازه‌ها که توسط رویدادها و شخصیت‌های گذشته گرد آمده‌اند. تمرکز قابل توجه به منابع فرهنگی غیر ملموس مانند هویت قومی، شخصیت شغلی، آداب و سنن که نشان‌دهنده سبک زندگی یکپارچه، منابع انسانی و مهارت‌ها است. (WILLIAM H. TISHLER, 1982: 98)

مفهوم تعامل اجتماعی

به کنش و واکنش دوطرفه بین دو فرد، تعامل اجتماعی گویند. این رابطه متقابل اجتماعی برای پاسخ به نیازهای انسان و حس تعلق مکانی یک امر اجتناب‌ناپذیر است. زیرا خلق یک بستر اجتماعی موجب ارتقاء رشد فردی می‌گردد. در این میان افراد مختلف به سطوح مختلفی از تعامل اجتماعی تمایل دارند. از این رو همگن بودن افراد و ایجاد بسترهای مناسب جهت ملاقات و افزایش تعامل به فراخور نیازها و انگیزه‌ها در مکان‌های کالبدی-اجتماعی موجب ارتقاء دلبستگی و کیفیت تعامل اجتماعی می‌گردد.

تأثیر متقابل کالبد شهری و تعاملات اجتماعی

عرصه عمومی را می‌توان در تنمّه عرصه خصوصی و به‌نوعی لازم و ملزوم یکدیگر دانست. لذا در دسترس بودن عرصه عمومی برای همه افراد امری اجتناب‌ناپذیر است. هنگامی که افراد با سایر افراد جامعه در تعامل قرار می‌گیرند، رابطه قوی‌تری با مکان و اجتماع خواهند داشت. و حتی ممکن است تبدیل به خاطره گردد و هرچقدر این کیفیت فضا از یک‌سو و کیفیت تعامل از سوی دیگر بیشتر باشد اثر پررنگ‌تری در ارتقای معنوی ارتباط این دو مقوله و در تکمیل یکدیگر خواهد داشت.

از جمله عواملی که یک فضای کالبدی شهر تعامل اجتماعی را منعقد می‌کند می‌توان به عوامل زیر اشاره نمود: مطلوبیت مناظر و مرایا، نظم و به سامان بودن محیط، آسایش و امنیت عمومی، سرزندگی، انعطاف‌پذیری، خوانایی، حس تعلق و هویت و اصالت، دسترسی مطلوب و... البته لازم به ذکر است

نمودار ۱. چرخه‌های تشکیل یا عدم تشکیل جامعه مدنی.

و پایدار را می‌دهد که جامعه مدنی در آن رشد و نمو می‌کند. در واقع آزادی که از شاخصه‌های مطلوب جامعه مدنی فعال است، در حوزه خصوصی و عمومی معانی مختلف دارد. به این ترتیب که آزادی در عرصه خصوصی مسئولیت‌پذیری و وفاداری به نزدیکان و خویشان تلقی می‌شود اما در عرصه عمومی با تعهد اجتماعی، وفاق ملی، نظارت و حمایت و مسئولیت نسبت به دیگران معنا می‌یابد. (مدنی‌پور، ۱۳۸۷) (نمودار ۱ و جدول ۲)

اهمیت فضای عمومی در برنامه‌ریزی شهری

فضای عمومی، فضایی برای فعالیت‌های سیاسی، اعمال مذهبی و تجارت، فراغت و معاشرت و همزیستی مسالمت‌آمیز افراد مختلف است. شخصیت و وجهه فضای عمومی، زندگی

جدول ۲. ادراک فضای شهری از دیدگاه معماران و شهرسازان

عبارات تأکیدی	توضیحات	نظر به پرداز معماری
فضای شهری = منظر شهری پیوند محیطی = لذت بصری	فضای شهری بر اساس مجموعه عناصر از قبیل انسان و ساختمان و عناصر طبیعی و مصنوعی تعریف می‌شود. فضای شهری علاوه بر گردهمایی عناصر محیط به چیزی بیش از حاصل جمع ساکنان دست می‌یابد که باعث لذت می‌شود.	گوردون کالن (۱۹۶۱)
سیمای کالبدی باز نمود محتوای اجتماع	فضای شهری ماحصل ترکیب فرم کالبدی و محتوای اجتماعی است. به این صورت که یکی (کالبد و سیمای خارجی) باز نمود دیگری (مناسبت اجتماعی) است.	مامفورد (۱۹۶۱)
فضای شهری منعکس کننده نیازها، انگیزه‌ها، ارزش‌های یک اجتماع است.	فضای شهری ترکیبی از عناصر کالبدی و اجتماعی است. فضای شهری، فضایی سازمان یافته میان فضای اجتماعی و کالبدی برای اهداف متفاوت بر طبق قوانین متفاوت که نیازها، ارزش‌ها و تمایلات را منعکس می‌کند.	آموس راپاپورت (۱۹۷۷)
محتوای اجتماع و رویداد، حوادث، فضای شهری را شکل می‌دهند.	آنچه در شهر مهم است، شکل بیرونی آن و صرف ترکیب کالبدی آن نیست، بلکه رویدادهایی است که در آن پیش می‌آید.	کریستوفر الکساندر (۱۹۷۹)
فضای شهری مجموعه‌ای از عناصر کالبدی و غیر کالبدی است. بر هم کنش تعاملات انسان و محیط و انسان است.	فضای شهری محیط اطراف انسان است، مکانی برای فعالیت انسان. محیط پیرامون انسان انواع مختلفی دارد: محیط کالبدی، اجتماعی، روانشناختی و رفتاری. فضای شهری یک محیط رفتاری است و بر اساس رابطه انسان با محیط کالبدی و انسان با انسان تعریف می‌شود.	جان لنگ (۱۹۸۷)
فضای شهری محصول کالبد، رویداد، انسان‌ها، رفتار و روابط افراد است.	فضای شهری فضایی، چهاربعدی، اجتماعی و هنری است که تمام ساختمان‌ها و اشیاء فضاهای محیط شهری و افراد رویدادها و روابط آنها را در بر میگیرد.	مدنی‌پور (۱۹۹۶)
ترکیب عناصر کالبدی و غیر کالبدی شهر باید بتواند بین ارزش‌ها و اهداف ارتباط برقرار کند.	فضای شهری، تابع تأثیر مشترک مکان و جامعه‌ای است که آن را اشغال می‌کند.	کوبین لینچ (۱۹۸۱)
کیفیت فضای شهری به میزان آسودگی و رفاه شهر بستگی دارد.	فضای شهری با مفهوم فضای انسانی تعریف می‌شود. فضای انسانی فضایی است که به نیازها و انگیزه‌های انسان پاسخ داده و حس آسایش و رفاه به همراه داشته باشد.	کنگره نوشهرگرایی (۱۹۹۴)

عنوان پلازا که در بافت‌های قدیمی شهرها ساخته شده‌اند و دو مقوله باززنده‌سازی و تعامل اجتماعی توجه نموده‌اند، پرداخته شده است. در «جدول ۳» به طور خلاصه نکات مربوط به تعامل اجتماعی و باززنده‌سازی در هر پلازا گفته شده و کانسیت‌های مربوط به هرکدام نیز تعیین شده است. از جمله پلازاهای مورد بررسی، پلازای مراغه در ایتالیا است. این سایت در دل شهر مراغه و در نزدیکی بافت تاریخی تأسیس شده است. دستورالعمل پروژه برای این پروژه با ایده پارک میدان بدون تحمیل حجم‌های خاص خود با حفظ روح شهر ساخته شده است. پلازای آلون آلون واقع در اندونزی از دیگر پلازاهای مورد بررسی است. این میدان به مساحت یک هکتار در غرب جاوه در شهر سیریبون نزدیکی مسجد مهم التقوا واقع شده است. شهر سیریبون یک تاریخ غنی دارد و همچنین به دلیل اینکه یک شهر ساحلی و بندر مهم است و از این رو فرهنگ متنوع تأثیرگذاری دارد. این پلازا یک توپولوژی منحصر به فرد شهری اندونزیایی از یک میدان روباز شهری است. پلازای بعدی CoFuFun در ژاپن است. نام پلازا - CoFuFun از دو قسمت اصلی تشکیل شده است. Cofun یک اصطلاح محاوره‌ای ژاپنی است و Fufun به شادی اشاره دارد. طراحی پلازا باید یک اتمسفر شاد و دلپذیر ارائه دهد تا منجر به این شود که بازدیدکنندگان ناخودآگاه و سرخوشانه برای خودشان زمزمه کنند. آخرین پلازا نیز پلازا ژینیاک ل نرت در شهر ماری فرانسه است. شهر رومی برجای مانده از قرن اول، ژینیاک ل نرت، در منطقه پروناس و در ۲۰ کیلومتری ماری قرار دارد. پلازای جدید و غرفه‌های مرکز شهر یک پیشنهاد دوسطحی ارائه می‌دهد: اولی، یک تکامل شهری و دیگر پاسخ اجتماعی. هدف اصلی متحد کردن و اجماع سه قسمت متروک مانده به یک میدان عمومی جامع متصل شده به مرکز شهر که شامل میدان اصلی تالار شهر، کلیسا، انبار قدیمی، خانه روستایی، رختشوی‌خانه قدیمی و بلوار پیریور است. (جدول ۳)

چارچوب کلی تحقیق

در این پژوهش با محوریت دو مفهوم تعامل اجتماعی و باززنده‌سازی سعی شده است با توجه به ابعاد کالبدی و اجتماعی با درجه اهمیت اول و ابعاد اقتصادی و فرهنگی در درجه دوم به قبض و بسط تحلیلی و کاربردی معیارهای این ابعاد و به فراخور آن شاخص‌هایی که گسترش‌دهنده آن معیارها باشند،

عموم مردم، فرهنگ شهر و زندگی روزمره ما را نشان داده و تنظیم می‌کند.

از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری فضای شهری مزیت‌هایی دارد که عبارت‌اند از ۱. فضای عمومی نقش معناداری در میزان کیفی اقتصادی شهر دارد؛ ۲. فضای عمومی بر سلامت جسمی و روانی مردم اثر می‌گذارد؛ ۳. فضای عمومی ارتباط مستقیم در بهبود گذران دوران کودکی و نوجوانی دارد؛ ۴. فضاهای عمومی منجر به کاهش جرائم و ترس عمومی مردم از آن می‌گردد؛ ۵. فضای عمومی در تحرک و حمل‌ونقل درون‌شهری تأثیر مستقیم دارد؛ ۶. فضاهای عمومی و محیط سبز در ایجاد تنوع و سرزندگی مردم مؤثر است؛ ۷. فضای عمومی بر مناسبات اجتماعی و همسایگی مؤثر بوده و همچنین مکانی مناسب برای وقایع مهم اجتماعی است. (مدنی‌پور، ۱۳۸۷)

در این میان عمده فضاهای عمومی که موجب ارتقاء تعاملات اجتماعی و فرهنگی در شهرها می‌شود می‌توان به بازارهای بومی، میداين، پارک‌ها، پلازا، مجتمع‌های چندمنظوره فرهنگی - تفریحی و حتی اماکن مذهبی اشاره نمود. اما به گفته صاحب‌نظران علوم اجتماعی و شهرسازی در میان همه این فضاهای عمومی مؤثر بر پیوندهای محیطی و ارتباط اجتماعی؛ پلازا به عنوان یکی از قدیمی‌ترین عناصر فعال شهرها می‌تواند به طور ملموس و عینی غنی کردن ارتباطات اجتماعی را ممکن سازد. چراکه پلازا در حکم مرکز ثقل و تمرکز فعالیت‌ها در قلب یک منطقه شهری متراکم است. از آنجایی که ابداع پلازاها از دوران گذشته به دلیل وجود کوچه‌ها و راه‌های کم‌عرض و تاریک به عنوان فضایی باز و آفتاب‌گیر ایجاد شدند، عموماً فضاهایی بسیار محصور، دل‌باز و نورگیر تلقی می‌شوند و یک عنصر شهری مستقل درون‌گرا هستند که باید همانند یک اتاق در فضای باز به نظر برسند و دارای کیفیت سه‌بعدی قوی باشند. به‌طورکلی این فضاها دارای کف سازی بوده و با ساختمان‌های متراکم محصور شده، خیابان‌هایی آن را احاطه کرده و یا در ارتباط نزدیک با آن است. عناصری در آن پیش‌بینی شده که مردم را به طرف خود جذب می‌کند و ارتباط و تماس بین آنها را تسهیل کند، نظیر فواره، نیمکت سایبان و... بافت مشجر نیز می‌تواند از عناصر برجسته آن باشد یا نباشد. (لینچ، ۱۳۹۳: ۲۹۵)

بررسی تجارب جهانی

در این پژوهش به بررسی چند مورد نمونه ساخته شده تحت

جدول ۳. چند نمونه از پلازاهای موفق بازنده‌سازی شده خارجی.

<ul style="list-style-type: none"> • پارکینگ زیرزمینی، • اختلاف سطوح و تراس بندی • آمفی تئاتر روباز، کافه • راهروها و سایبان ها 	کانسپت	<ul style="list-style-type: none"> • بر اساس خواسته مردم که مخالف صنعتی شدن محله بودند؛ • رفع نیازهای روزمره • تقویت گردهمایی‌های غیررسمی و صمیمی 	تامل اجتماعی	<p>پلازای مراته، ایتالیا (۲۰۱۰)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • محوطه سبز سازگار با بافت شهری • حفظ روح شهر با وجود میدان • استفاده از آجر دست ساز پارک • ایجاد فضاهای فرهنگی 	کانسپت	<ul style="list-style-type: none"> • نزدیکی بافت تاریخی • هماهنگی با بافت تاریخی • وجود آجرها نمادی از سنت • ساختمان سازی قدیم مراته 	بازنده‌سازی	<p>پلازا آلون - آلون کجاکسان: اندونزی (۲۰۲۱)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • فضای چند منظوره رو باز برای گردهمایی در اعیاد و نماز جمعه در جوار مسجد قدیمی التقوا، • بازار دستفروشان، زمین بازی، کتابخانه محلی، • پلکانی بودن فضاها سکویی برای نشیمن پشت بام روباز برای بازدید همگانی از دورنمای شهر 	کانسپت	<ul style="list-style-type: none"> • وجود فضاهای جمعی نظیر میدان چمن کاری شده و پشت بام میدان • کتابخانه محلی و جذب گروه‌های صمیمی . • چندمنظوره بودن این میدان و جذب مخاطبان متنوع 	تامل اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> • الهام از ماهیت و هندسه گاپورا یا فضای پلکانی محلی کاخ سلطان که تخریب شده؛ • ایجاد این میدان یادآور قدمت این بافت است.
<ul style="list-style-type: none"> • استفاده از آجر یادآور آجرهای خام پایه‌های دروازه‌های تخریب شده شهر قدیمی، • استفاده از فرم‌های بومی پلکانی، • ایجاد فضاهای فرهنگی 	کانسپت	<ul style="list-style-type: none"> • ایستگاه دوچرخه، کافه، مغازه و باجه‌های اطلاعات، زمین بازی • آمفی تئاتر روباز، فضای برگزاری جلسات، سالن مطالعه • پلکانی بودن کوفون جایی برای نشیمن و سقفی برای سن‌های نمایش و قفسه‌هایی برای دستفروشان 	تامل اجتماعی	<p>پلازای ConFuFun، تتری، ژاپن (۲۰۱۷)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • استفاده از کوفون یادآور مجسمه‌های قدیمی، • ایجاد مغازه‌های سوغاتی فروشی و صنایع دستی، • پویایی فعالیت بر بستر کالدهای بازآفرینی شده با کانسپت سنتی 	کانسپت	<ul style="list-style-type: none"> • برگرفته از مجسمه‌های قدیمی ژاپنی معروف به کوفون • کوفون‌ها همچون کلاه‌های حصیری خاص بومی ژاپنی با ادغام از فعالیت روزمره توانسته گذشته و حال را به هم پیوند دهد. 	بازنده‌سازی	<p>پلازا ژینیاک ل نرت، مارسه، فرانسه (۲۰۱۳)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • همنشینی باغ گیاهشناسی و بخش اصلی میدان و ورودی پلازا و انبار قدیمی کنار هم یک میدان صمیمی ایجاد می‌کند. • غرفه چندکاربری، تئاتر کوچک، زمین بازی، اینما، فضای مسقف برای جشن‌ها، فضای باز غذاخوری، تئاترهای باز برای نمایش کودکانه و فیلم‌ها. 	کانسپت	<ul style="list-style-type: none"> • تکامل شهری و پاسخ اجتماعی در این شهر مهاجرپذیر فقیرنشین، • ایجاد فضای صمیمی و ترویج تجمعات و فعالیت‌های اجتماعی است. 	تامل اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> • تخریب و بازسازی قسمتهای مختلف و با ایجاد کالبد و خلق فعالیت جدید به این قسمت شهر، موجب سرزندگی و پویایی آن شده است.
<ul style="list-style-type: none"> • تخریب ساختمان‌های مخروبه، • بازسازی انبار قدیمی به عنوان یک اثر تاریخی • الگوی سرمایه‌یک رنگی به عنوان گواهی برای میراث فرهنگی منطقه، • حفظ گیاهان کهنسال و بومی منطقه پروانس . 	کانسپت	<ul style="list-style-type: none"> • تخریب و بازسازی قسمتهای مختلف و با ایجاد کالبد و خلق فعالیت جدید به این قسمت شهر، موجب سرزندگی و پویایی آن شده است. 	بازنده‌سازی	

جدول ۴. چهارچوب تحقیق.

مفهوم	ابعاد	معیار	شاخص
کالبدی	کالبدی	دید و زیبایی	گردش در مسیر مطلوب - دید به کل مجموعه - استفاده از فرم‌ها و تیپ‌بندی نماها و پلانهای موجود در بافت - مطلوبیت بصری - حذف آلودگی بصری و صوتی - بهداشت محیطی - نفوذپذیری - انعطاف پذیری - فضای سبز
		بازآفرینی کالبدی	
		دسترسی	
		فضای عمومی	
		بافت شهری	
برنامه ریزی شهری			
اقتصادی	اقتصادی	سرمایه اجتماعی و اقتصادی	افزایش میزان بستر اشتغال - تشویق سرمایه‌گذاری - تقویت گردشگری - تعاملات کوچک اقتصادی
		تعمولات کوچک اقتصادی	
اجتماعی	اجتماعی	کنترل اجتماعی	تداوم زندگی اجتماعی - خاطره جمعی - توازن و تعادل در جنسیت و سن افراد - ایجاد سرزندگی اجتماعی - امنیت - حذف خلوت - فراغت - ایجاد فعالیت
		حضورپذیری اقشار مختلف	
		جامعه مدنی	
		حق شهروند	
مشارکت عمومی			
فرهنگی	فرهنگی	اتصال گذشته به آینده	بازآفرینی کالبدها و کاربری‌های فرهنگی - اعطای نقش گردشگری - بازآفرینی عادات و آداب محلی و منطقه‌ای -
		حفظ هویت و تعلق مکانی	
نتیجه	طراحی پلازا با رویکرد باززنده‌سازی در بافت تاریخی پامنار		

تعامل اجتماعی و باززنده‌سازی

یافته‌های تحقیق

بررسی اجمالی بافت پامنار

پامنار در مجاورت سه محور اصلی بافت قدیم شهر تهران یعنی خیابان امیرکبیر در شمال، خیابان ناصرخسرو در غرب و خیابان ۱۵ خرداد و بازار در جنوب بافت قرار گرفته است. بافت فرسوده پامنار زمانی از مناطق پررونق و اعیان‌نشین تهران محسوب می‌شد به‌گونه‌ای که اکثر بزرگان شهر در این منطقه ساکن بودند. محله پامنار مانند سایر محله‌های تاریخی با مشکلاتی مواجه است که بااهمیت‌ترین آنها آسیب‌های اجتماعی است که عمده‌ترین تهدید برای این محله به حساب می‌آید و باعث کاهش جمعیت ساکن و از بین رفتن کیفیت زندگی در محله شده است. همچنین بافت پامنار با محرک‌های فضایی مانند آلودگی صوتی فراوان، آب‌های راکد و بوی ناشی از برش‌های پلکسی‌گلاس و براق‌آلات، فضاهای مخروبه و همچنین ترکیب ناهماهنگ بناهای مجاور از نظر اندازه، ارتفاع، رنگ، قدمت و ارزش‌های معماری و... مواجه است. (آستانی گزگری، ۱۳۹۶)

با توجه به روش تحقیقی که پیش‌تر گفته شد و بر اساس مستندات کتابخانه‌ای و پژوهش‌های پیشین در محدوده پامنار و همچنین حضور چندین باره در سایت و برداشت تصاویر و کروکی‌ها از بافت و همچنین با دقیق شدن در ارتباطات محیطی افراد حاضر در بافت و ایجاد گفتگوهای معمولی البته نه در قالب تهیه گزارش یا پرسشنامه بلکه گفتگوهای تلویحی با کسبه و افراد عادی به این نتیجه رسیدیم که خروج تدریجی سکنه از محله به دلیل فرسایش بافت، کاهش حس تعلق خاطر افراد به محله، ترک کردن بافت توسط افراد بومی و قدیمی پامنار، از رونق افتادن فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی در شب و افزایش ناامنی، انباشتگی فعالیت‌های کارگاهی و انباری در بافت مسکونی، کمبود امکانات رفاهی و فرهنگی از جمله آسیب‌های مهم در بستر پامنار است. اما از سوی دیگر به علت وجود ابنیه ارزشمند و امکان احیای ارزش‌های تاریخی بناها و فضاها در محدوده پامنار و امکان مسیرهای پیاده یا آرام راه برای تردد مردم و ایجاد

فضاهای جمعی، هویت‌ها و تعلق مکانی و گذار به فضاهای مدنی امروزی، زمینه جذب دوباره جمعیت قدیمی و تجدید ساختارهای خرد اقتصادی به شکل امروزی را ممکن می‌سازد.

همان‌طور که در «تصویر ۱» می‌بینید تا حد امکان تمامی ابنیه منفرد خاص در محدوده پامنار (شامل محلات عودلاجان و قسمتی از ارگ) که در زنده سازی دو مفهوم کلی فعالیت و کالبد نقش دارند شناسایی شده است. این ابنیه همگی نقش قابل توجهی در ارتقاء تعاملات اجتماعی دارند و از طرفی به دلیل حضورپذیری افراد در این بناها موجب رونق فعالیت و در نتیجه زنده ماندن بافت خواهیم بود. چراکه به عنوان یک فضای عمومی مورد استفاده برای افراد در لایه‌های مختلف محلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای می‌توانند موجب گسترش تعاملات و پیوندهای محیطی افراد گردند. از جمله بناهای مهم این بافت که در اطراف سایت مورد نظر وجود دارند می‌توان به خانه مؤتمن الاطباء، مساجد و تکایا، خانه اردیبهشت عودلاجان، منار تاریخی پامنار و بازارچه مروی اشاره کرد. البته بناهای مهم دیگری نیز در نزدیکی بافت پامنار وجود دارند که در ابعاد فرامنطقه‌ای بر روی بافت تأثیرگذارند نظیر مجموعه کاخ گلستان و بازار بزرگ تهران.

جدول ۵. نقاط مثبت و منفی کاربری‌های زمین در بافت پامنار.

<p>کاربری‌های فرامنطقه‌ای نظیر ابنیه‌های تاریخی و خیابان پامنار امکان تثبیت کاربری‌های فرامنطقه‌ای سازگار با کل شهر امکان جذب حداکثری توریست و انجام فعالیت فرهنگی ویژگی‌های بالقوه کم نظیر مسکونی و اداری و تجاری در صورت بهسازی و رفع فرسودگی</p>	<p>مثبت</p>
<p>تعرض فعالیت‌های کارگاهی و انباری به بافت مسکونی فرسودگی بسیار بالای بافت و خطر تخریب در اثر زلزله فرسودگی شدید زیرساخت‌های شهری عدم جذب فعالیت‌های نو و غیر سنتی به مرکز شهر و بازار در اولویت نبودن منطقه در برنامه توسعه شبکه‌های زیرساختی به دلیل قدمت بافت کند بودن روند افزایش قیمت زمین و املاک مسکونی نسبت به کل شهر و به فراخور آن جذب نشدن سرمایه‌گذاری خصوصی در این منطقه</p>	<p>منفی</p>

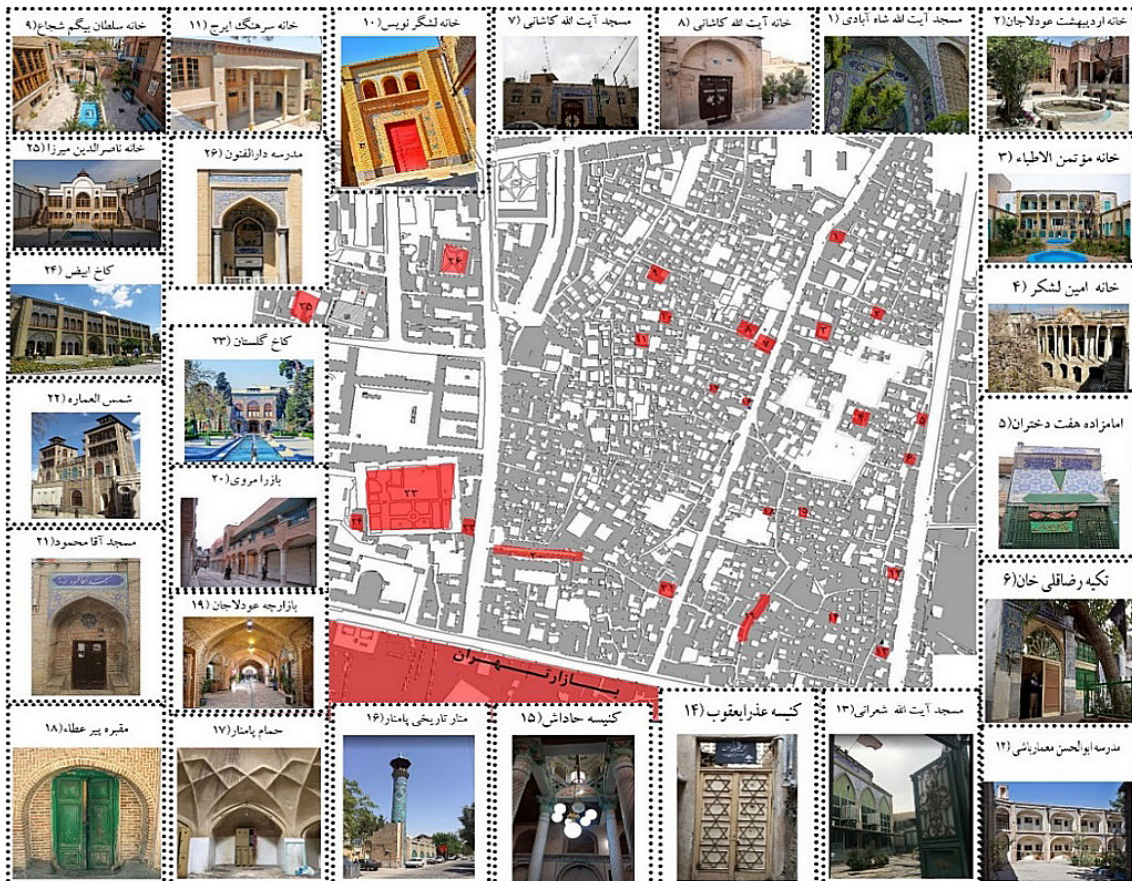
بازشناسی بناها، محوطه

با توجه به بررسی‌ها در پامنار، قسمت‌هایی از این منطقه قدمتی بیش از ۴۰۰ سال و بیش از هفتاد درصد از این بافت نیز قدمت ۲۰۰ ساله دارند. از طول لبه‌های شهری (سیمای خیابان) نیز بدنه‌ها و کالبدهای ارزشمندی یافت می‌شود و همین امر موجب می‌شود که مسئولین ذی‌ربط نسبت به ساخت میادین و فضاهای شهری خاص در مجاورت این کالبدها اهتمام ورزند. همچنین قسمت وسیعی از بافت نیازمند مداخله و اقدامات فوری عمرانی است. از این رو مداخلاتی چون باززنده‌سازی، توان‌مندسازی و بهسازی و تخریب و تجمیع و نوسازی به فراخور نیاز هر قسمت از بافت لحاظ شود. (جدول ۵)

بدنه‌های بافت

اجمالی جزئیات کالبدی جداره شهری بافت به تفکیک کاربری مسکونی و کاربری تجاری پرداخته است. از جمله ویژگی‌های بارز

جداره‌های بافت شامل کاربری‌های تجاری و کارگاهی و انباری و جداره‌های مسکونی است. «جدول ۶» به بررسی

تصویر ۱. برخی ابنیه‌های خاص موجود در بافت پامنار.

جدول ۶. بررسی جزئیات کالبدی جداره شهری بافت به تفکیک کاربری مسکونی و کاربری تجاری.

کالبد شهری						
کالبد مسکونی			کالبدهای تجاری و کارگاهی			
آلودگی بصری	نما	مصالح	آلودگی صوتی	آلودگی بصری	نما	مصالح
تراکتور و برجسب‌های چسبیده به دیواره‌ها و دیوارنوشته‌های با اسبیری مای رنگی؛ کالدهای کولر، سیم‌ها و کالدهای برق و لوله کشی گاز و تیرها و سایبان‌های مور چدارالحاتی به ساختمانها که در وضعیت نامناسبی قرار دارند.	آجرکاری، کجبری، تزئینات، سنگ، سیم‌کاری و کاشیکاری آجرکاری ساده	آجر سنتی و شست (در چداره‌های قدیمی)	تولید سروصدای بسیار در برخی کارگاه‌ها و بافت مسکونی	تابلوهای نامناسب یا سایت جهت معرفی و سیم‌ها و کالدها و سده‌میر توسط کارگاه‌های پارگیری شده یا جهت نمایش سیم‌های سیم و دودگرفته بصری کارگاه‌ها	تابلوهای نامناسب یا سایت جهت معرفی و سیم‌ها و کالدها و سده‌میر توسط کارگاه‌های پارگیری شده یا جهت نمایش سیم‌های سیم و دودگرفته بصری کارگاه‌ها	سنگ، آجر، سیمان

با توجه به بررسی‌های میدانی و اسکیس‌ها و عکس‌های مختلفی که از جای‌جای بدنه این بافت برداشته شد از لحاظ تعادل بصری می‌توان به چهار عنوان اصلی شامل تقارن، سلسله‌مراتب، ریتم و هم‌نشینی اشاره نمود. با طی کردن خیابان پامنار و کوچه‌های داخل بافت پی بردیم که این بافت از مفاهیم ملموس و قابل درکی چون ریتم و تقارن بهره برده است که عناصر مختلف کالبدی نظیر درها و پنجره‌ها و دالان و ساباط‌ها و سایبان‌ها و سردرها، همگی در یک هم‌نشینی و تعادل مطلوبی کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند. «جدول ۷» به طور خلاصه به این مفاهیم اشاره دارد.

تیپولوژی خانه‌های بافت پامنار

فرم پلان خانه‌های مسکونی در بافت پامنار به سه دسته اصلی تقسیم می‌شود که عبارت‌اند از: الف. حیاط مرکزی؛ ب. پلان دوطرفه با حیاط میانی؛ ج. پلان یک طرفه و رو به حیاط. در «جدول ۸» به توضیح مختصری در این باب پرداخته شده است.

جدول ۷. تعادل بصری و کمپوزیون جداره‌های بافت.

وضعیت تعادل بصری			
تقارن	ریتم و تکرار	هم‌نشینی و هماهنگی	سلسله مراتب حرکتی
مفهوم تقارن در کمپوزیسیون بافت بسیار مشهود است.	ریتم و تکرار با پنجره‌های هماهنگ و مصالح و تزئینات متناسب ایجاد شده است.	هم‌نشینی بازشوها و عناصر پر و خالی و سایه‌اندازی در جداره با تزئینات و تلفیق گذرهای متناسب با یکدیگر و تعبیر شکل کم‌رنگ‌های با تناسبات انسانی	ساباط‌ها و کوچه‌های باریک و فضاهای مکث و گوشه‌ها و هم‌نشینی کوری و گذر و بن بست‌های با تناسبات انسانی

جدول ۸. تیپولوژی فرم پلان‌ها در بافت پامنار.

خانه‌هایی با پلان دو طرفه پر و حیاط میانی	
<p>تیپ پلان</p> <p>حیاط</p> <p>توضیحات: فرم نما دور این گونه از ساختمانها عموماً پر و بازشوها در جداره‌ها تعبیه شده است.</p>	<p>پلان و عکس</p> <p>تیپولوژی: خانه‌های تک‌نوک پامنار، حیاط پامنار، کوچه سردرهای، آجرکاری، سنگ</p>

بدنه که در فرسودگی بافت نقش مهمی داشته است، آلودگی بصری شامل برجسب‌های تبلیغاتی، سیم‌ها و کابل‌های برق، کانال‌های کولر و داکت‌ها و سایر ملزومات تأسیساتی که در طول زمان به تدریج به بافت افزوده شده و موجب برهم خوردن خلوص و فرم‌های بدنه شده است. از دیگر آلودگی‌های بصری که تا حد بسیاری موجب دفع حضورپذیری افراد می‌گردد، می‌توان به مخروبه‌ها و ساختمان‌های قدیمی متروکه که از استحکام خوبی نیز برخوردار نیستند اشاره نمود.

ادامه جدول ۸. تیپولوژی فرم پلان‌ها در بافت پامنار.

نتیجه‌گیری

در این نوشتار با هدف شناخت سیستم به هم پیوسته تعامل اجتماعی و کالبد شهری و پیوندهای محیطی آن؛ ابتدا با دیدگاهی کیفی و با روش مورد پژوهی و تحلیلی و با استنتاج از یافته‌ها و آرای مهم صاحب‌نظران علوم اجتماعی در حوزه شهری در جهت تعریفی متنقن از تأثیر متقابل کالبد شهر و تعامل اجتماعی پرداخته و در نهایت با توجه به رویکرد باززنده‌سازی به تبیین معیارهای ارتقاء تعامل اجتماعی و حضورپذیری در پلازای محلی به عنوان یکی از مؤثرترین فضاهای عمومی شهرها، پرداخته شده است. نتیجه حاصل از این تحقیق آن است که در واقع دو عامل اصلی در رشد تعامل اجتماعی، یکی کالبد و دیگری خلق رویداد اجتماعی (فعالیت) است. در واقع باززنده‌سازی این بافت منوط به ترقی تعاملات اجتماعی بوده و این امر در سایه فعالیت اجتماعی محقق می‌شود. با نگاهی به فرضیات اصلی تحقیق هر سه فرضیه اثبات گردیده و به شرح زیر است.

۱. معاصر سازی و احیای اجتماعی و شهری در محله با هدف احترام به گذشته و همچنین بهسازی و بازسازی کالبد فرسوده و ایجاد کاربری جدید در بافت به فراخور زمان
۲. عامل حضور و فعالیت اجتماعی بیشتر از کالبد در ارتقاء تعامل اجتماعی و باززنده‌سازی مؤثر است.
۳. بهترین راهبرد پیشنهادی جهت باززنده‌سازی بافتار پامنار، توجه به فضای باز شهری و ایجاد حس تعلق خاطر عمومی است.

ازجمله نتایج راهبردی این تحقیق عبارت‌اند از:

- باززنده‌سازی اسکلت تاریخی و ارزش‌های پنهان تک بناها و جداره‌های تاریخی از طریق سرمایه‌گذاری؛
- بازسازی و نوسازی فضاهای جمعی برای جذب و بازگرداندن مردم بومی به پامنار؛
- بهره‌مندی از تراکم بافت و ایجاد مسیرهای کوتاه آرام راه جهت تشویق به پیاده‌روی مردم؛
- استفاده مطلوب از مکان‌های زیارتی و سیاحتی و ایجاد باغ و تراکم طبیعی و مشجر جهت افزایش امکانات رفاهی و تفریحی و تفرج در بافت پامنار؛
- رونق بازارچه‌ها و ایجاد غرفه‌های کوچک اقتصادی برای حضور پررنگ ساکنان جهت افزایش نفوذپذیری و کنترل جمعی

خانه‌هایی با پلان یک طرفه پر و رو به حیاط	
 	<p>تیپ پلان</p> <p>تیپ‌ها: فرم نما در این گونه از خانه‌ها فرم ترکیب فضای بسته نیمه باز و باز پیروی می‌کنند و وجهه تیران و سفیدها یا تزیینات از خصوصیات بارز آن است.</p> <p>نمونه موردی: خانه امام جمعه آدریس تیران، پامنار خواجه‌نشین‌سرسبز، کوچه امام جمعه</p>

خانه‌هایی با حیاط مرکزی	
 	<p>تیپ پلان</p> <p>تیپ‌ها: فرم نما نیز در این نوع خانه‌ها اکثر فضای نیمه باز به عنوان ایوان بین حیاط و کالبد بر ساختمان وجود دارد و ستونها بر لبه‌ی ایوانها قرار دارند</p> <p>نمونه موردی: خانه مؤمن الاولاد / تیران خواجه‌نشین‌سرسبز، کالبدی، ایوان سبزه</p>

 	<p>تیپ پلان</p> <p>نمونه موردی: خانه سرهنگ ابرج / تیران خواجه‌نشین‌سرسبز، کوچه سرهنگ ابرج</p>
--	---

جدول ۹. چند نمونه از فرم سردرهای موجود در بافت.

 	فرم قوسی ساده و با تزیینات کم
 	فرم ساده مستطیلی و با تزیینات کم
 	فرم مستطیلی دو سوم ارتفاع باز شو با دو نما ستون (با مقطع مستطیل یا دایره) در طرفین و تزیینات آجرکاری و کتیبه
 	فرم ترکیب مستطیل و قوس و دو شکاف در طرفین که ظاهر محلی برای مکت کوتاه و با نشستن بوده
 	ترکیب ستوری و قوس و مستطیل و پیشامدگی عجیب تر نسبت به باز شو و تزیینات آجرکاری

در مجموعه؛

– ایجاد و تقویت تشکل‌های مردمی در اماکن تاریخی بافت
و زمین‌های بایر به منظور کنترل جمعی و حذف مکان‌های
جرم‌خیز و ایجاد امنیت عمومی؛
– حذف فعالیت‌های مزاحم و نامأنوس و کاربری‌های ناسازگار

از بافت؛

– حذف و برچیدن مخروبه‌ها و پاک‌سازی سایت مورد نظر از
تمامی نابسامانی‌ها و آلودگی‌ها؛
– سامان بخشی به گذرها و مسیرها جهت امدادسانی.

پی‌نوشت

1. Heritage Conservation and Recreation Service

فهرست منابع

فلامکی، محمد منصور (۱۳۹۷)، *باززنده‌سازی بناها و شهرهای تاریخی*، (چاپ سیزدهم)، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
لینچ، کوین (۱۳۹۸)، *سیمای شهر*، ترجمه منوچهر مزینی (چاپ نهم)، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
لینچ، کوین (۱۳۹۳)، *تئوری شکل خوب شهر*، ترجمه حسین بحرینی (چاپ ششم)، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
لوفور، هانری (۱۳۹۵)، *تولید فضا*، ترجمه محمود عبدالله زاده (چاپ دوم)، تهران: مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران.
مدنی‌پور، علی (۱۳۸۷)، *طراحی فضای شهری: نگرشی بر فرایندی اجتماعی و مکانی*، (چاپ سوم)، تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
مقصودی، ملیحه (۱۳۹۳)، *الگوی مفهومی برای تحلیل فضاهای شهری*، (چاپ اول)، تهران: انتشارات پیام.
هدمن، ریچارد، و یازوسکی، اندو (۱۳۸۰)، *مبانی طراحی شهری*، ترجمه راضیه رضازاده و مصطفی عباس‌زادگان، تهران: انتشارات علم و صنعت ایران.

آستانی گرگری، مهسا؛ ناسخیان، شهریار؛ ولی بیگ، نیما؛ جعفری، یاسر (۱۳۹۶)، ارائه طرح بهسازی بافت تاریخی پامنار با تأکید بر ایجاد گره اجتماعی و فضایی، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده حفاظت و مرمت.
حیبی، سیدمحسن، و مقصودی، ملیحه (۱۳۸۹)، مرمت شهری: تعاریف، نظریه‌ها، تجارب، منشورها و قطعنامه‌های جهانی، *روش‌ها و اقدامات*، (چاپ چهارم)، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
رضوانی، علیرضا (۱۳۹۵)، روح شهر بازتعریفی از شهر، فضا، فضای شهری و تعیین شاخص‌های روحبخش، فصلنامه معماری سبز، سال دوم، شماره چهارم، پاییز ۱۳۹۵.
صدریان، زهرا؛ حسینی، سیدباقر؛ نوروزیان ملکی، سعید (۱۳۹۳)، ارتقاء حس تعلق به مکان از طریق نوسازی بافت فرسوده با توجه به فضای واسط (نمونه موردی: محله باغ شاطر تهران)، نشریه علمی-پژوهشی *انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران*، شماره هفتم، بهار و تابستان ۱۳۹۳.
صفایی پور، مسعود؛ زارعی، جواد؛ زادولی خواجه، شاهرخ (۱۳۹۶)، *حقوق و قوانین شهری در ایران*، چاپ اول، تهران: نشر آراد.

Zeren Mine Tanac. (2013) Adaptive re-use of monuments "restoring religious buildings with different uses", *Journal of Cultural Heritage* 2013 Elsevier Masson SAS. 14S S14-S19

Cattell, V., Dines, N., Gesler, W. & Curtis, S. (2008). Mingling, observing, and lingering: Everyday public spaces and their implications for well-being and social relations. *Health & Place*, 14 (3), 544-561.

Gehl, J. & Svarre, B. (2013). *How to Study Public Life*. Washington DC, Covelo, London: Island Press.

Carmona, M., De Magalhães, C. & Edwards, M. (2002). Stakeholder views on value and urban design. *Journal of Urban Design*, 7 (2), 145-169.

Carr, S, Francis, M., Rivlin, L. G. & Stone, A. M. (1992). *Public Space*. Cambridge: Cambridge University Press.

Efroymson, D, Thanh Ha, T. K. & Thu Ha, Ph. (2009). *Public Spaces: How They Humanize Cities*. Dhaka: Health-Bridge-WBB Trust.

H. TISHLER .WILLIAM (1982) *HISTORICAL LANDSCAPES: AN INTERNATIONAL PRESERVATION PERSPECTIVE*, *Land-scape Planning*, 9 91-103 Elsevier Scientific Publishing Company, Amsterdam

Kurniawati, W. (2012). Public space for marginal people. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 36 (2012), 476-484.

Zeren Mine Tanac. (2013) Adaptive re-use of monuments "restoring religious buildings with different uses", *Journal of Cultural Heritage* 2013 Elsevier Masson SAS. 14S S14-S19.